

serbest şiire yol açması, yine bu devir şiirinin şekle ait önemli özelliklerindendir. Aynı mısralarda şuurlu olarak ünsüzlerin (alliterasyon) veya ünlülerin (asonans) arka arkaya kullanılmak suretiyle âhenk sağlanması, şiirde cümle yapısının beyitten ayrılarak değişik sayıda mısralara dağılması da (anjambman) Servet-i Fünûn şairlerinde başlar. Ancak şiirin muhtevasında derinlik yoktur. Genel olarak aşk ve tabiat konuları aşırı bir hassasiyetle işlenmiştir. Önceki nesilden Abdülhak Hâmid'in metafizik temaları zorlayan şiiri yerine Recâizâde Mahmud Ekrem'in derinliksiz, sathî temalarını takip etmeyi tercih etmişlerdir. Yine Ekrem'in her şiirin vezinli ve kafiyeli olması gerekeceğini söylemesi "mensur şiir" adını verdikleri, fikirden çok duygu ve hayal yüklü kısa metin parçalarından ibaret yeni bir türün yayılmasına yol açmıştır.

Servet-i Fünûn roman ve hikâyesi Türk edebiyatında önemli bir hamle teşkil eder. Vak'adan çok ruh tahlillerine, edebî bir dil kullanmaya önem verme, şuurlu olarak roman tekniğine yönelme Halit Ziya ve Mehmed Rauf'un romanlarıyla başlamıştır. Psikolojik yapı olarak hissi, bu sebeple de romantik olması gereken Edebiyât-ı Cedîdeciler, Fransız edebiyatından realist ve natüralist romançıları takip etmişlerdir. Bu durumda roman tekniği, dil ve tasvirlerde realist olan Servet-i Fünûn yazarları kahramanlarını çok defa romantik, gerçek hayatı tanımayan, hislerine mağlûp insanlardan seçmişlerdir. Bu tezat, hayatın gerçekleri karşısında hayal kırıklığına uğrayan iradesiz insanların romanlarını doğrulmuştur. Bu romanlarda realist - natüralist mektebin gereği olarak çevre - insan ilişkileri, biyolojik veraset problemleri başarıyla işlenmiştir. Devrin diğer bir yeniliği de roman ve hikâye türlerinin birbirinden kesin olarak ayrılması ve küçük hikâye türünün yaygınlık kazanmasıdır. Edebiyât-ı Cedîdeciler'in gerçeklerden kaçıp hayale sığınmaları hayatlarında olduğu kadar eserlerinde de ortaya çıkar. Baskı rejiminin verdiği sıkıntıyla toplumdan uzaklaşmak için önce Yeni Zelanda'ya, daha sonra Manisa'da bir çiftliğe çekilip Robenson yaşayışına özendikleri bilinmektedir. Gerçekleşmeyen bu arzuları eserlerinde küçük ütöpik tahayyüllerle kendini gösterir. Pek çok şiir ve romanın adları, hayal-hakikat tezadını veya hayata karşı kırıklığı ifade eder: *Hayal İçinde*, *Hayât-ı Mu-*

hayyel, *Hayât-ı Hakîkiyye Sahneleri*, *Mâî ve Siyah*, *Kırk Hayatlar*, *Ömr-i Muhayyel*, *Rübâb-ı Şikeste* gibi. Duygu bakımından böyle içe kapanık, marazî ve melankolik tavırlarına karşılık şiirde parnasyen, romanda realist mektebe bağlı olmaları tasvir ve tahlillerde onları gerçekçi olmaya sevketmiştir. Fotoğrafın yaygınlaştığı bu yıllarda (*Servet-i Fünûn*, *Ma'lûmat* gibi pek çok dergi bol ve güzel fotoğraflarla doludur) edebiyatta tabiat ve çevre tasvirlerinin gerçekçiliğini, biraz da bu yeni aletin moda olmasına bağlamak gerekir. Nihayet yazarların resim kültürü de (Tevfik Fikret'in ressamlığı da vardır) bu konuda dikkate alınmalıdır.

Devrin siyasî baskısı sebebiyle tiyatro edebiyatında büyük bir gelişme yoktur. Cenab Şahabeddin, Hüseyin Suat ve Halit Ziya'nın birkaç tiyatro denemesi ise kayda değer nitelikte değildir.

Bu dönemde edebî tenkit büyük gelişme gösterir. Daha önce Beşir Fuad'ın, tenkidi sübjektif ve tesadüfî olmaktan çıkıp âdeta matematik ölçüleri olan bir ilim haline getirme yolundaki gayretleri, hemen bütün Servet-i Fünûncular'ı bu alanda başarılı denemelere sevketmiştir. Kültür temelini yine Batı'dan, özellikle Fransız edebiyatından alan bu devir tenkidinin en önemli şahsiyeti Ahmed Şuayb'dır. Başta Cenab Şahabeddin ve Halit Ziya olmak üzere diğer Edebiyât-ı Cedîde yazarlarının çoğunun da zengin tenkit yazıları vardır.

Ferdietçi bir edebiyatın taraftarı olarak ortaya çıkan Edebiyât-ı Cedîdeciler'in hem ferdietçiliklerinin aşırılığın, hem de Tevfik Fikret'in hırçın ve çabuk gücenir karakterinden dolayı zamanla aralarında çözülme başlamıştır. 16 Ekim 1901 tarihli *Servet-i Fünûn*'da Hüseyin Cahit'in tercüme bir yazısından dolayı geçici olarak kapatılan dergi bir süre sonra yeniden yayımlanmaya başladıysa da topluluk dağılmış ve dergi Edebiyât-ı Cedîdeciler'in yayın organı olma karakterini kaybetmiştir.

Edebiyât-ı Cedîde'de isimleri ve eserleriyle ün yapmış başlıca şahsiyetler şunlardır: Şairler. Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin, Hüseyin Siret (Özsever), Ali Ekrem (Bölâyır), Ahmet Reşit (Rey), Süleyman Nazif, Süleyman Nesib, Faik Âli (Ozansoy), Celâl Sahir (Erozan), Hüseyin Suat (Yalçın). **Roman ve hikâye yazarları.** Halit Ziya (Uşaklıgil), Mehmet Rauf, Hüseyin

Cahit (Yalçın), Ahmed Hikmet (Müftüoğlu) ve Saffet Ziya.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, İstanbul 1930; Hüseyin Cahit Yalçın, *Edebi Hatıralar*, İstanbul 1935; Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, İstanbul 1936; Ahmet Reşit Rey, *Gördüklerim, Yaptıklarım*, İstanbul 1945, s. 50 vd., 319 vd.; Kenan Akyüz, *Tevfik Fikret*, Ankara 1947; a.mlf., *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İstanbul 1990, s. 87-129; İsmail Hikmet Ertaylan, *Tevfik Fikret*, İstanbul 1963; Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, İstanbul 1965, I, 149-154; Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, İstanbul 1971; Banarlı, *RTET*, II, 1011-1058; Bilge Ercilâsun, *Servet-i Fünunda Edebi Tenkit*, Ankara 1981; Cahit Kavar, *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünun Romanı*, Ankara 1985; Fevziye Abdullah Tansel, "Muallim Naci ile Recâizâde Ekrem Arasında Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebi Hadiseler", *TM*, X (1951-53), s. 159-200; İsmail Parlatır, "Servet-i Fünun Edebiyatı", *TDEA*, VII, 528-536.

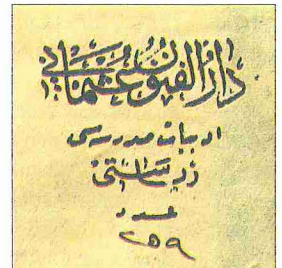

M. ORHAN OKAY

EDEBİYAT FAKÜLTESİ

İstanbul'da kurulan,
benzerleri arasında Türkiye'nin
ilk ve en büyük fakültesi.

Türkiye'nin en eski ve en büyük eğitim ve öğretim kurumu olan İstanbul Üniversitesi'ne bağlı on üç fakültenin en eskilerindendir. Osmanlı Maarif Mec-lisi'nin 21 Temmuz 1846 tarihli lâyihasına göre kurulması kararlaştırılan, ancak bu tarihten on dokuz yıl sonra 12 Ocak 1865'te faaliyete geçebilen Dârülfünun'da okutulacak dersler arasında halka açık fen derslerinin yanı sıra hikmet-i târîh ve coğrafyanın da bulunması dolayısıyla Edebiyat Fakültesi'nin başlangıcını bir bakıma buraya bağlamak mümkündür. Arkası gelmeyen bu ilk teşebbüsten sonra, 1868'de Maarif Nâzırı Saffet Paşa'nın hazırladığı Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesi ile yeniden kurulan ve 20 Şubat 1870'te halka açık dersler vererek öğretime başlayan Dârülfünun-ı Osmânî'nin İlm-i Hukûk, Ulûm-i Tabiiyye ve Riyâziyyât, Hikmet ve Edebiyat adlı

Dârülfünun-ı
Osmânî
Edebiyat
Medresesi
Riyâseti'nin
yazışmalarda
kullandığı
antet

Üç şubesi bulunmaktaydı. Hikmet ve Edebiyat şubesinin öğretim programında şu dersler yer alıyordu: Terkîb-i vücûd-i insânî (biyoloji), ilm-i ahvâl-i nefis (psikoloji), mantık, meânî, beyân, ilm-i kelâm, ilm-i ahlâk, hukûk-ı tabîyye, ilm-i târîh, "mükemmel Arabî, Fârisî ve Türkî", Fransızca, Yunanca ve Latince, mukayeseli sarf-ı umûmî (genel dil bilimi), ilm-i arûz, târîh-i umûmî, ilm-i âsâr-ı atîka (arkeoloji), ilm-i meskûkât (nümismatik). Edebiyat Fakültesi'nin gerçek mânada ilk taslağını bu şube meydana getirir.

1874-1875 öğretim yılında Dârülfünun-ı Sultânî adı altında üçüncü defa faaliyete geçen Dârülfünun'un İlm-i Hukûk, Ulûm-ı Fünûn-ı Riyâziyye ve Tabîyye ile Edebiyat adlı üç şubesi bulunmaktaydı. O zamanlar "fakülte" tabiri yerine "mektep" adı kullanıldığından gelecekteki asıl Edebiyat Fakültesi'ne çekirdek olan bu edebiyat şubesi Edebiyyât-ı Âliye Mektebi adını taşımaktaydı. Mektebin öğretim programını edebiyât-ı Arabiyye, edebiyât-ı Yunaniyye, edebiyât-ı Latiniyye, felsefe, mantık, târîh-i umûmî ve ilm-i esâtîr-i ewelîn (mitoloji), ilm-i âsâr-ı atîka dersleri meydana getiriyordu. Eleman durumuna göre derslerin bir kısmı Türkçe, bazıları da Fransızca olarak yürütülmüştür. Felsefe ve târîh-i umûmî Fransızca, mantık hem Fransızca hem Arapça olarak okutulmaktaydı. Öğrenim süresi dört yıl olan Dârülfünun-ı Sultânî'nin 1881'de kapanmasıyla Edebiyyât-ı Âliye Mektebi'nin de varlığı son bulmuştur.

15 Ağustos 1900'de, Maarif Nâzırı Zühdi Paşa tarafından hazırlanan Dârülfünun-ı Şâhâne Nizamnamesi ile üniversite dördüncü defa olarak kuruldu ve Edebiyat Mekteb-i Âlîsi yeniden açıldı. 1900-1901 ders yılında bu mektebin ikisi gayri müslim yirmi beş kayıtlı öğrencisi vardı. Öğrenim süresi üç yıl olan mektebin programını şu dersler teşkil etmekteydi: Hikmet-i nazariyye, ilm-i ahvâl-i nefis, mantık, ahlâk, hikmet-i bedâ'î, Osmanlı edebiyatı, Arap edebiyatı, Fars edebiyatı, Fransız edebiyatı, Osmanlı tarihi, târîh-i düvel, coğrafya-yı umûmî ve Osmaniye ve umrânî, ilm-i âsâr-ı atîka, usûl-i terbiye ve tedris (pedagoji). Bu derslerden bazıları öğretim üyesi yokluğundan okutulamamıştır. Okutulan başlıca dersler ve öğretim üyelerinin adları şöyledir: İslâm ve Osmanlı tarihi (Abdurrahman Şeref Efendi), Osmanlı edebiyatı (Atâ Bey), umumi coğrafya (Celâl Bey), ilm-i ahvâl-i nefis (Emrullah Efendi), Arap ve Fars ede-

biyatı (Abdurrahman Süreyyâ Efendi), Fransız edebiyatı (Mösyö Perard). Dersler ihtisas kısımlarına göre ayrılmadığından bütün öğrencilerce takip edilmek zorundaydı. Edebiyat Mekteb-i Âlîsi 1903'te yedi kişiyle ilk mezunlarını verdi. Fakültenin ihtisas bölümlerine ayrılması, İttihat ve Terakkî'nin iktidar devresinde yapılan Dârülfünun ıslahatı ile mümkün olmuştur.

Fakülte II. Meşrutiyet'in ilânından sonra bir ara Ulûm-ı Şer'iyye (ilâhiyat) şubesiyle birleştirilirdiye de daha sonra her iki kısım müstakil hale getirildi. Dârülfünun'u Ulûm-ı Şer'iyye, İlm-i Hukûk, Ulûm-ı Tabîyye, Fünûn ve Ulûm-ı Edebiyye adlı beş şubeye ayıran 21 Nisan 1912 tarihli yeni nizamnâme'ye göre Ulûm-ı Edebiyye şubesi edebiyât-ı Türkiyye, târîh-i edebiyât-ı Türkiyye, edebiyât-ı Fârisiyye, edebiyât-ı Arabiyye, felsefe ve târîh-i felsefe, târîh-i umûmî, târîh-i Osmânî, coğrafya, iktisat, ilm-i ictimâî, elsiye (Fransızca, Rusça, Almanca, İngilizce) programlarını içine almaktaydı. 1903-1915 yılları arasında Edebiyat şubesi (Fakültesi), aralarında geleceğin fikir ve siyaset alanında isim yapacak Zeynelâbidîn, Osman Nuri (Ergin), Süleyman Şevket (Tanlı), Halil Ni'metullah (Öztürk), Çankırlı Ahmed Tal'at (Onay), İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), Şûrâ-yı Devlet âzası Halil İbrâhim, Ruşen Eşref (Ünaydın), Hâmid Sâdi (Selen) gibi simaların bulunduğu 286 mezun verdi.

1913-1918 yıllarında Edebiyat Fakültesi'nde de diğer şubelerde olduğu gibi ihtisaslaşmaya doğru giden bir eğitime başlanmış, 1915-1916 ders yılından itibaren şu bölüm ve disiplinler teşekkül etmiştir: Tarih ve Coğrafya. Umumi tarih, Osmanlı tarihi, siyasî tarih ve coğrafya. Ulûm-ı İctimâî. İlm-i ictimâî ve ilm-i iktisad. Edebiyat. Türk edebiyatı, Türk edebiyatı tarihi, Garp edebiyatı tarihi, mehâsin (estetik), Arap ve Fars edebiyatları. Felsefe. İlm-ü'n-nefs (psikoloji), ilm-i mantık ve ahlâk, felsefe-i ülâ ve felsefe tarihi, terbiye. Bu devrede fakültenin bünyesi içinde Fransızca, İngilizce, Almanca ve Rusça öğrenimi veren bir Elsiye kısmı açılmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın bitiminde fakülte Edebiyat, Tarih, Felsefe, Coğrafya olmak üzere dört ana bölüme ayrılmış, bu bölümler fakültenin temelini teşkil etmiştir. İctimâî ilimler Felsefe bölümüne alınmış, bu arada Etnografya ve Folklor Kürsüsü ile Türk medeniyeti tarihi dersi de ihdas edilmiştir.

1915-1918 yılları arasında Macar Gyula Meszaros (etnografya), Friedrich Giese (Ural-Alтай dilleri), Hermann Jacobi (mantık-felsefe), Lehmann Haupt (antik tarih), E. Obst (Osmanlı coğrafyası-beşerî coğrafya), Anschütz (pedagoji, tecrübî psikoloji), Eckhardt Unger (arkeoloji-nümismatik), G. Bergsträsser (mukayeseli Sâmi dilleri), Richter (Alman edebiyatı), J. H. Mordtmann (ilm-i usûl-i târîh) gibi tanınmış Alman ilim adamları fakültenin öğretim kadrosu içinde yer almışlardır. Ayrıca Hâlid Ziya (Uşaklıgil), Cenab Şahabeddin, Hüseyin Dâniş, Ali Ekrem (Bolatır), Ali Muzaffer, Necmeddin Sâdık (Sadak), Ziya Gökalp ve Köprülüzâde Mehmed Fuad da bu kadronun ünlülerindendir.

Fakülte, I. Dünya Savaşı'nın en hareketli devresine isabet eden 1916-1918 yılları arasında öğrencilerin çoğu cephede olduğu için mezun verememiştir. Savaş sırasında kız öğrenciler de kabul edilmiş, 1919-1920 döneminde Coğrafya bölümünden Şükûfe Nihal (Başar) Hanım ilk kız öğrenci olarak mezun olmuştur.

I. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Edebiyat Fakültesi Dârülfünun ile birlikte bazı ıslahata sahne olmuştur. 12 Kasım 1916'da yeni bir nizamnâme kalemeye alınmış, Mütareke devrinde Hürriyet ve İtilâf hükümetleri üniversite ıslahatı meselesiyle yakından ilgilenmiş, diğer fakülteler gibi Edebiyat Fakültesi'nde de bir ıslahat komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonda Ahmed Naim, Ali Ekrem, Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Ahmed Refik (Altınay) ve Fâik Sabri de (Duran) yer almaktaydı. Bu komisyonların faaliyetleri neticesinde 11 Ekim 1919 tarihli nizamnâme ortaya çıkmış, bunu 20 Ağustos 1921 tarihli bir diğeri takip etmiştir. Bunlardan birincisi fakülte'deki dersleri şu şekilde çeşitlendirip zenginleştirmiştir: Türk edebiyatı, İran edebiyatı, Arap edebiyatı, Garp edebiyatları tarihi, tedkik-i mütûn-i edebiyeye, nazariyyât-ı edebiyeye, mantık, ahlâk, terbiye, rûhiyat, ictimâiyat, târîh-i felsefe, mâba'de't-tabîa, İslâm felsefesi, tabîî, beşerî ve iktisadî coğrafya, memâlik-i İslâmiyye coğrafyası, kıtalar coğrafyası, son asırlarda Avrupa ve Devlet-i Osmâniyye tarihi, eski Şark kavimleri tarihi, Ortaçağ Şark kavimleri tarihi, Türk lisanı tarihi. Dârülfünun bünyesinde Hukuk, Tıp, Edebiyat ve Fünun olmak üzere dört ana kuruluş tanıyan 11 Ekim 1919 tarihli bu nizamnamenin dikkate değer bir yönü, bunlara "şube" veya "fa-

külte" adı yerine "medrese" tabirini koymasındır. Bu sebeple Edebiyat şubesi bir ara resmî muamele ve yazışmalarda Edebiyat Medresesi ismini taşımıştır. 1922-1923 ders yılında Edebiyat Fakültesi'nin dört esas bölümünde okutulan dersler ve bunları okutan öğretim üyeleri şunlardır: **Tarih Şubesi.** Siyasî tarih (Ali Reşad), Osmanî Devleti ile Avrupa münâsebâtı tarihi (Temmuz 1922'ye kadar Ali Kemal, sonra Ali Muzaffer), Osmanlı tarihi (Ahmed Refik), İslâm tarihi (M. Şemseddin [Günaltay]), Ortaçağ'da İslâm kavimleri tarihi ([Yusufl] Behçet [Güçer]), kadim Doğu kavimleri tarihi (Avram Galanti), eski Yunan ve Roma tarihi (Fâzıl Nazmi), Türk tarihi (Necib Âsım [Yazıksız]). **Coğrafya Şubesi.** Tabii ve mevzii coğrafya (İbrahim Hakkı [Akyol]), Türk ve İslâm kıtaları coğrafyası ([Hâmid] Sâdi), beşerî coğrafya (Ali Mâcid [Arda]), iktisadî coğrafya (Ali Mâcid). **Edebiyat Şubesi.** Türk edebiyatı tarihi (Temmuz 1922'ye kadar Cenab Şahabeddin, sonra Yahya Kemal, Köprülüzâde Mehmed Fuad), **Batı edebiyatı tarihi** ([Yusufl] Şerif [Kılıçel]), daha önce Yahya Kemal), **İran edebiyatı tarihi** (Temmuz 1922'ye kadar Hüseyin Dâniş, sonra Veled Çelebi [İzbudak]), **metin şerhi** ([Ömer] Ferid [Kam], daha sonra Ali Ekrem [Bolayır]), **Türk dili** (Necib Âsım), **Arap edebiyatı tarihi** (Şevket, daha sonra İsmail Sâib [Sencer]), **Fransız edebiyatı tarihi** ([Yusufl] Şerif), **Alman edebiyatı tarihi** (Cemil), **İngiliz edebiyatı tarihi** (Temmuz 1922'ye kadar Barsamyan, bu tarihten sonra yeni kurulan Garp edebiyatı ile birleştirilmiştir). **Felsefe Şubesi.** Mâba'de't-tabîa (Temmuz 1922'ye kadar Rıza Tevfik, sonra Babanzâde Ahmed Naim), **bediyyât** (İsmail Hakkı [Baltacıoğlu]), **İslâm felsefesi** (İzmirli İsmail Hakkı), **tecrübî rûhiyat** (Ali Haydar [Taner]), **terbiye** (İsmail Hakkı), **felsefe tarihi** (M. Emin [Erişgill]), **rûhiyat** (Mustafa Şekib [Tunç]), **içtimâiyat** (Necmeddin Sâdik), **ahlâk** (Mehmed İzzet), **mantık** (Babanzâde Ahmed Naim).

Edebiyat Fakültesi Cumhuriyet devrinde üniversitenin diğer fakülteleriyle birlikte mühim gelişmeler kaydetmiştir. Dârülfünun-ı Osmânî yerine yeni adıyla İstanbul Dârülfünunu'na hükmi şahsiyet kazandıran 21 Nisan 1924 tarihli kanunun yanı sıra Maarif Vekâleti tarafından hazırlanıp yine aynı tarihte vekiller heyetince tasdik edilen tâlimatnâme doğrultusunda 1933'e kadar yapılan bazı düzenlemelerle fakültenin temel yapılandırması güçlendirildi. 21 Nisan 1924 tarihli tâlimatnâmedeki düzenleme ile

konulan yeni dersler fakültenin öğretim programını çok daha ileri seviyeye götürmekteydi. Fakültenin ilmi ağırlığını arttıran ve Türklük'le ilgili sahalara eskisinden daha çok yer veren bu programdaki dersler ve bunları okutan hocalar şunlardır: **Edebiyat.** Türk edebiyatı tarihi (Köprülüzâde Mehmed Fuad), Türk lisanı tarihi (Necib Âsım), **şerh-i mütûn** (Ali Ekrem), **Arap edebiyatı tarihi** (O. Rescher), **İran edebiyatı tarihi** (Ömer Ferid), **Garp edebiyatı tarihi** (Yusufl Şerif), **Alman edebiyatı tarihi**, **İngiliz edebiyatı tarihi.** **Tarih.** Umumi Türkiye tarihi (Ahmed Refik), Türk tarihi (A. Zeki Velidi [Togan]), **İslâm Türk sanâyi-i nefisesi tarihi** (Albert-Louis Gabriel), **akvâm-ı İslâmiyye tarihi** (M. Şemseddin), **Avrupa ve Türkiye münâsebâtı tarihi**, **akvâm-ı kadime-i Şarkıyye tarihi** (Avram Galanti), **Roma ve Yunân-ı kadim tarihi** (Fâzıl Nazmi), **kurûn-ı vustâ tarihi** (Hâmid [Ongunsul], Behçet), **asr-ı hâzır tarihi** (Ali Muzaffer), **târîh-i siyâsî.** **Felsefe.** Mâba'de't-tabîa (Babanzâde Ahmed Naim), **İslâm felsefesi** (İzmirli İsmail Hakkı), **târîh-i felsefe** (Mehmed Emin), **dinler tarihi ve felsefesi** (M. D. Dumesnil), **umumi rûhiyat** (Ali Haydar), **rûhiyat** (Mustafa Şekib), **mantık** (Ni'met [Halil] Nimetullah Öztürk), **ahlâk** (Mehmed İzzet), **bediyyât**, **içtimâiyat** (Necmeddin Sâdik), **terbiye** (İsmail Hakkı), **etfâliyat.** **Coğrafya.** İslâm ve Türk coğrafyası, **tabii coğrafya** (İbrahim Hakkı), **beşerî coğrafya** (Ali Mâcid), **mevzii coğrafya** (Hâmid Sâdi).

28-30 Temmuz 1929 tarihli düzenlemeye göre fakültenin üçü edebiyat, üçü tarih, üçü felsefe ve ikisi coğrafya olmak üzere aslı on bir kürsüsü bulunuyordu. Kürsüler dışında ayrıca şu dersler okutuluyordu: **Arap edebiyatı tarihi**, **metinler şerhi**, **Türk dili tarihi**, **mâba'de't-tabîa**, **mantık**, **etfâliyat**, **Türk tarihi**, **Avrupa-Türkiye münâsebetleri tarihi**. Bunların bir kısmı bir süre sonra ilgili bölüm dersleriyle birleştirilmiştir.

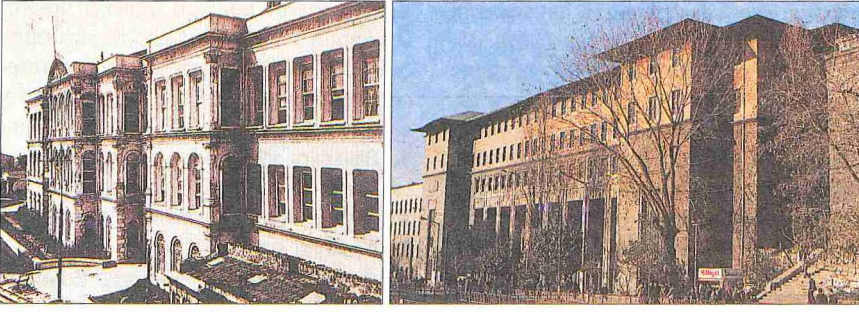
31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı Dârülfünun'un islahat kanunu ile, Dârülfünun 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren lağvedilerek yerine İstanbul Üniversitesi kurulduktan sonra 11 Kasım 1934'te vekiller heyetince kabul edilen tâlimatnâmeyle Hukuk Fakültesi'nin yanı sıra en çok değişiklik Edebiyat Fakültesi ders programlarında yapılmış, bazı dersler kaldırılırken Türk kültürüne ağırlık veren dersler konulmuştur. Öte yandan yetersiz görülen bazı öğretim üyeleri kadro dışı bırakılmıştır. İslahattan önce on dört müderris, dört muallim, altı asis-

tandan ibaret bulunan öğretim kadrosu, kanun 1 Ağustos 1933'te yürürlüğe girdiğinde altı profesör, altı aday profesör, dört muallim ve beş yabancı profesörden teşekkül etmiştir. Esasen I. Dünya Savaşı'nı takip eden devrede İttihat ve Terakkî Partisi'ni desteklemiş öğretim üyelerinin fakülteden ayrılması ile kadroda bir azalma olmuştur.

1915-1933 yılları arasında Edebiyat Fakültesi'nden toplam 283 öğrenci mezun olmuştur. Mükrimin Halil (Yinanç), Ali Nihad (Tarlan), Ziyâeddin Fahri (Fındıkoğlu), Ahmed (Caferoğlu), Ömer Lütfi (Barkan), Ali (Tanoğlu), Besim (Darkot), Ahmed (Ardel), Nureddin Şâzi (Kösemihal), Selmin (Evrin), Ahmed Hamdi (Tanpınar) gibi ünlüler bu mezunlar arasında olup daha sonra aynı fakültede uzun yıllar görev yapacaklardır. Hasan Âli (Yücel), Ağâh Sırrı (Levend), Necmeddin Halil (Onan), Bakü Üniversitesi'nden Emin Âbid, Akdes Nimet (Kurat), Abdullah Zihni (Soysal), Muzaffer Şerif (Başoğlu) gibi diğer tanınmış simalar da bu mezunlar arasındadır.

Atatürk'ün direktifleriyle Batı'ya gönderilen genç elemanlar ilim adamı olarak geri döndüklerinde fakülteyi daha da güçlendirmelerinin yanı sıra Nazi Almanyası'ndan ayrılan Hans Reichenbach, Ernst von Aster, Leo Spitzer, Hellmut Ritter, Erich Auerbach, Wilhelm Peters, Kurt-Bittel, Emin Bosch, Walther Kranz, Hans Marchand gibi milletlerarası çapta Alman öğretim üyeleriyle birlikte öğretim üye ve yardımcıları kadrosu gittikçe gelişmiştir. II. Dünya Savaşı esnasında bu kadro Th. Bossert, Gerhardt Fricke, E. Charles Bazell, B. Blackstone, Ernst Diez, Kurt Erdmann, Philippe Schweinfurt gibi şöhretlerle daha da zenginleşmiştir. Buna paralel olarak disiplin ve kürsüler artmış, başlangıçta serbest ders ve konferanslar şeklinde görülen sanat tarihi, antropoloji gibi disiplinler geniş bölüm teşkilâtlarına yönelmiş, özellikle yabancı dil ve edebiyat bölümleri yeniden kurulurcasına gelişmiş, pedagoji, psikoloji, sosyoloji disiplinleri ayrı kürsü statüsünü kazanmıştır.

Fakülte, II. Meşrutiyet'ten bu yana -Balkan Savaşı zamanı hariç- içinde bulunduğu Zeyneb Hanım Konağı'nın 28 Şubat - 1 Mart 1942'de yanması üzerine ilkin Dolmabahçe Sarayı'nda bugün Resim ve Heykel Müzesi'nin bulunduğu kısma, 1943'te Fındıklı'daki Hatice Sultan Sarayı'na (günümüzde Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin bulundu-

Bir devre Edebiyat Fakültesi olarak kullanılan Zepnep Hanım Konağı (İstanbul Üniversitesi Arşivi) ile bugünkü Edebiyat Fakültesi - Beyazıt / İstanbul

ğu bina) taşınmış, 1951'de de Sedat Hakkı Eldem tarafından Lâleli'de inşa edilen bugünkü binasına geçmiştir. Halen Edebiyat ve Fen fakültelerinin faaliyetinde bulunduğu bu bina, eski Türk öğretim kurumlarının plan şeması geleneğine uygun olarak düzenlenmiş, cephede tipik öğeler kullanılmıştır. İçte ise anfi-ders-hane ve koridor-salon düzeni çağdaş mimarlık anlayışını yansıtmaktadır.

Çok zengin genel kitaplığı, on yedi seminer kütüphanesi ve ihtisas laboratuvarları ile geniş bir hizmet veren fakültede 1983 yılı kayıtlarına göre 200.000'den fazla kitap, süreli yayın, el yazması ve eski yazı matbu eser bulunmaktaydı.

Edebiyat Fakültesi'nin diğer fakültelerden farklı bir özelliği, imtihan dışında öğrenciyi seçtiği ihtisas dalında bir tez hazırlayarak mezun etmesi olmuştur. Bu suretle 1924-1981 yılları arasında her biri başlı başına bir eser olan ve kendi sahalarına yeni bir katkı sağlayan binlerce çalışma meydana getirilmiştir. Sadece Türk Dili ve Edebiyatı ile Tarih bölümlerinde yapılmış mezuniyet tezlerinin sayısı 5000'i geçmektedir. Bunların büyük bir kısmı günümüzdeki yüksek lisans, hatta doktora tezlerine denk çaptadır. Pek azı basılma imkânına kavuşabilmiş olan bu tezlerden birer nüsha fakülte genel kütüphanesiyle seminer kütüphanelerinden başka üniversite kütüphanesinde mevcuttur.

Kitap yayını 3800'e yaklaşan Edebiyat Fakültesi, bunun yanında farklı disiplinlerce gerçekleştirilen sayısı otuza ulaşmış süreli yayınlarla bünyesinde yapılan araştırmaları ilim dünyasına geniş ölçüde sunmaktadır. Üniversite bünyesi içinde bölüm sayısınca en zengin fakülte olma vasfını taşıyan Edebiyat Fakültesi, ya-

yımladığı ilmi dergilerin çokluğu ile de aynı imtiyazlı duruma sahiptir. Başlangıçta çeşitli ihtisas alanlarına ait yazı ve çalışmalar, 1916-1933 yılları arasında çıkan *Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası* içinde yer alırken 1917'de yayımlanmaya başlanan *İctimâiyyat Mecmuası*'nın ardından zamanla fakültenin bölüm ve ihtisas alanlarının her biri şu müstakil dergilere kavuşmuştur: *Türkiyat Mecmuası*, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, *Tarih Dergisi*, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, *Sosyoloji Dergisi*, *Felsefe Arkivi*, *Sanat Tarihi Yıllığı*, *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi*, *Coğrafya Araştırmaları*, *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, *Coğrafya Bölümü Dergisi*, *Review of the Geographical Institute of the University of Istanbul*, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, *Şarkiyat Mecmuası*, *İslâm Tetkikleri Dergisi*, *Kütüphanecilik Bölümü Dergisi*, *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, *Dialogues Dergisi*, *Littera* (Fransız Filolojisi Dergisi), *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, *İngiliz Filolojisi Dergisi*, *Dilbilim Dergisi*, *Bağlam Dergisi*, *Pedagoji Dergisi*, *Pedagoji ve Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, *Tecrübi Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, *Tecrübi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*.

Fakülte bünyesinde on enstitü ve araştırma merkezi bulunmaktadır. İlk 1925'te Atatürk'ün direktifleriyle M. Fuad Köprülü'nün müdürlüğünde kurulan Türkiye Enstitüsü, uzun yıllar fakülteye bağlı olarak hizmet verdikten sonra İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlanmıştır. 2547 sayılı kanunla araştırma merkezine dönüştürülen ve faaliyetlerini fakülte bünyesinde sürdüren dokuz enstitü ve merkez şunlardır: Pedagoji Enstitüsü (1936), Şarkiyat Enstitüsü (1938), İslâm

Araştırmaları Enstitüsü (1953), Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi (Antalya 1954), Sanat Tarihi Enstitüsü (1959), Sosyoloji Enstitüsü (1960 [ilk kuruluşu, İctimâiyat Dârülmecâisi adıyla Ziya Gökalp tarafından I. Dünya Savaşı yıllarındadır]), Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları Merkezi (Van 1967), Tarih Enstitüsü (1968), Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü (1969).

Geniş ölçüde klasik disiplinleri içine alan Edebiyat Fakültesi, yakından takip ettiği günümüz ihtiyaçları doğrultusunda son yıllarda Arşivcilik, Bilim Tarihi, Tiyatro, Çeviri, Rus Dili ve Edebiyatı ile Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım bölümlerini de bünyesine katmıştır.

M. Fuad Köprülü'nün 1923'ten 1939'a kadar dekanlığı sırasında büyük bir ilmi gelişme gösteren Edebiyat Fakültesi başta Türk filolojisi ve edebiyatı tarihi, sosyoloji, Türk tarihi, şarkiyat, felsefe ve psikoloji, pedagoji, coğrafya, Batı filolojileri olmak üzere beşerî ilimlerin birçok dallarının memleketimizde kurucusu olmak gibi tarihî bir role sahip bulunmaktadır. 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'na (1981) kadar olan devre içinde M. Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan, Mukrimin Halil Yinanç, Ali Nihad Tarlan, Râgıb Hulûsi Eldem, Mustafa Şekip Tunç, Halide Edip Adivar, M. Cavit Baysun, İbrahim Hakkı Akyol, Mehmet Besim Darkot, Ahmet Ardel, Ali Tevfik Tanoğlu, Ârif Müfit Mansel, Afif Erzen, Hilmi Ziya Ülken, Halil Vehbi Eralp, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Caferoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Ateş, İbrahim Kafesoğlu fakültenin önemli isimlerini meydana getirmişlerdir.

Edebiyat Fakültesi, 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı kanunla üniversiteler yeniden teşkilatlanmadan önce on dokuz disiplinde otuz dokuz kürsü uzmanlık alanlarına göre öğretim ve araştırma faaliyetinde bulunmaktaydı. Yeni akademik teşkilatlanmada bu kürsüler, on dokuz bölüm içinde elli bir anabilim ve dört de bilim dalı meydana getirmişlerdir. Fakültenin 1992 ders yılında öğretim ve eğitim kadrosunda görev yapan 136 öğretim üyesi (profesör, doçent, yardımcı doçent), doksan dört araştırma görevlisi, yirmi yedi okutman, üç uzman ve dokuz öğretim görevlisi, toplam 269 olan öğretim elemanı sayısı günümüzde (1994) 320'ye yükselmiştir. 8500'ü bulan öğrencisiyle Edebiyat Fakültesi Türkiye'nin en büyük ve en kalabalık fakültesidir. Ayrıca yüksek lisans ve dok-

tora programlarına kayıtlı yüzlerce öğrencisi vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Takvîm-i Vekâî, nr. 1167, 27 Şaban 1286; nr. 1184, 1 Zilkade 1286; nr. 1277, 1 Receb 1277; nr. 1307, 15 Şevval 1287; nr. 1349, 5 Safer 1288; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye*, (1287), s. 116; (1288), s. 132; (1289), s. 225; (1290), s. 197; *Düstûr*, Birinci tertib, İstanbul 1290, II, 198-204; İkinci tertib (1331), IV, 460-463; VII (1336), s. 659-664; XI (1928), s. 401-409; Üçüncü tertib (1931), V, 1047-1048, 1098-1117; *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye*, 4. sene, İstanbul 1319, s. 19-23; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, İstanbul 1326; Said Paşa, *Hâtıra*, İstanbul 1328, I, 262, 535-539, 572-580; Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiyye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraâtı*, İstanbul 1338; Mehmed Ali Aynî, *Dârülfünûn Tarihi*, İstanbul 1927; *Türkiye Maarif Tarihi* (1940), II, 453-468, 581-592 (1941); III, 997-1041; Cemil Bilsel, *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul 1943, s. 24-43, 84-88 (eser birtakım yanlışları dolayısıyla ihtiyatla kullanılmalıdır); Fuad İzgü, "Edebiyat Fakültesi", AA, III (1946), s. 824-826; *İstanbul Üniversitesi Öğrenci Rehberi*, İstanbul 1952, s. 113-117; Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, s. 49-57; Cengiz Orhonlu, "Edebiyat Fakültesi'nin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler", *Cumhuriyet'in 50. Yılına Armağan* (haz. İÜ Ed. Fak.), İstanbul 1973, s. 57-70; *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi* (haz. İstanbul Üniversitesi), İstanbul 1973, s. 435-463; F. Neumark, *Boğaziçi'ne Sığınanlar* (trc. Şefik Alp Bahadır), İstanbul 1982, s. 64-67; *Edebiyat Fakültesi 1993-1994 Ders Yılı Öğrenci Kılavuzu*, İstanbul 1993.

M. TANER TARHAN - ÖMER FARUK AKÜN

EDEBİYAT TARİHİ

Edebî eser ve şahsiyetleri
kronolojik ve sistematik olarak
inceleyen bilim dalı.

Dünya ve Avrupa edebiyat tarihi gibi çok geniş coğrafya alanlarını ihtiva eden nâdir örneklerle karşılık daha ziyade milletlerin (*Türk Edebiyatı Tarihi*), belirli devirlerin (*XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*), hatta edebî akımların (*Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*) ve türlerin (*Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi*) edebiyat tarihleri daha yaygındır.

Edebiyat tarihinin bu ad altında sistematik bir bilim alanı olarak ele alınıp incelenmesi geç devirlerde ortaya çıkmıştır. Batı'da XV-XVI. asırlardan itibaren özellikle şiir alanında teori, tenkit, antoloji, biyografi ve bibliyografya ağırlıklı çalışmalar görülmeye başlar. Değişik türleri ihtiva etmeleri ve kronolojik-sistematik bir prensibe bağlanmaları söz konusu olmadığından bunlar birer edebiyat tarihi olarak düşünülemez. Bu mâ-

nada ilk edebiyat tarihlerinin XVIII. yüzyıl sonlarına doğru yayımlandığını kabul etmek daha doğru olur. Böylece Fransa dışında Batı'da 1772'de İtalyan, 1795'te Alman, 1822'de Rus, 1861'de İspanyol, 1864'te de ilk İngiliz edebiyat tarihlerinin yazıldığı görülmektedir. Bazı eserlerin edebiyat tarihi olarak kabul edilip edilmeyeceği tereddüdü bu tarihleri bir miktar ileri veya geri kaydırabilir.

Her ne kadar edebî tenkitle edebiyat tarihi birbirinden farklı iki ayrı alan olarak düşünülmekteyse de edebiyat tarihinin kuruluşu ile edebî tenkit teorileri arasında paralellikler vardır. Tenkit münferit ve tahlilcidir, edebiyat tarihi ise genelleşmeye ve terkibe temayül eder. Edebiyat tarihçisi çok defa aynı zamanda tenkitçidir. Bir edebiyat tarihçisinin edebî esere yaklaşmasındaki felsefesi edebiyat tarihinin de esasını oluşturur. Böylece dogmatik, determinist, izlenimci, tarihçi, sosyolojist, fizyolojist, evlûsyonist, pozitivist ve Marksist tenkit teorilerine bağlı edebiyat tarihi anlayışları ortaya çıkmıştır. Bir edebiyat tarihi tertibinde bu görüşlerden biri veya birkaçı esas alınarak farklı planlarda gelişmeler düşünülebilir. Buna göre edebî eser ve şahsiyetlerin birbiriyle olan ilişkileri, fikir akımları, edebî eserden hareketle çağının kültürü, medeniyeti ve estetik zevki, edebî eseri doğuran psikolojik, sosyolojik faktörler, edebî nesillerin ve akımların birbiriyle ilişkisi, farklı milletlerin edebiyatlarının mukayeseleri gibi değişik edebî anlayışlara dayanan edebiyat tarihleri yazılmıştır.

Edebiyat tarihi ve sistemleri üzerine disiplinli çalışmalar yapan, zamanla ortaya çıkan farklı görüşleri dikkate alarak bunları fikir temellerine dayandıran, böylece diğer milletlerin bu alandaki çalışmalarına öncü olan ilk edebiyat tarihçileri büyük nisbette Fransızlar'dan çıkmıştır. İlk ciddi İngiliz edebiyat tarihini Fransız Hippolyte Taine, İtalyan edebiyatını Ginguené yazmıştır. Türk edebiyatı tarihleri de hemen tamamen Fransızlar'ın sistemlerine bağlı olarak gelişmiştir. Antoloji, biyografi, bibliyografya ve münferit tenkitlerin üzerine çıkabilen ilk edebiyat tarihi örnekleri XVIII. yüzyıl sonunda Fransa'da görülür. François Granet'nin on iki ciltlik *Réflexion sur les ouvrages de littérature* (Edebî eserler üzerine düşünceler [1736-1740]) adlı büyük çalışması modern edebiyat tarihçiliğinin başlangıcı sayılmıştır. Bunu takip eden yüzyıl içinde birbirine ben-

zer veya az çok farklı, Fransız edebiyatının çeşitli devirlerini konu edinen pek çok edebiyat tarihi yazılmıştır. Villemaine'in eseri (*Cours de littérature française*, 1828) çağının edebî zevkini ve formasyonunu aksettiren gerçek bir edebiyat tarihi olup kendisinden sonraki pek çok edebiyat tarihçisinin takip edeceği ve geliştireceği tarihî metodun edebiyata uygulanmasını başlatmıştır. Villemaine edebî eserlerin siyasi, fikrî ve dinî akımlarla ilgisini araştırdı. Nisard'ın edebiyat tarihi (1844), kabul edilmiş ve benimsenmiş usta yazarları esas alan dogmatik bir anlayış getirdi. Sainte-Beuve, çeşitli eserlerinde edebî şahsiyetlerin hayatlarına ve psikolojilerine önem verdi. Hippolyte Taine edebiyat tarihi teorisini ırkî karakter, çevre ve çağ gibi üç temel ilişki üzerine kurdu. Edebî eserlerin toplumun mânevî değerlerinden ve dehaların eseri olarak doğduğunu, böylece bir çeşit determinizmin mahsulü olduğunu ileri sürdü. Brunetière, Darwin'in nazariyesinden hareket ederek edebî türlerin gelişmesi ve birbirine intikalini esas alan bir metod uyguladı. Edebiyatı daima tarihî bir çerçeve içinde düşünmüş olan Lanson edebî eseri de sosyal hayatın bir tezahürü olarak benimsedi. Ona göre edebiyat tarihi medeniyet tarihinin bir parçasıdır. Lanson edebî esere yaklaşımda hem bu temel prensibi hem de izlenimci tenkidi kabul etti.

XX. yüzyılın başlarında ve özellikle iki dünya savaşı arasında tenkit anlayışıyla beraber edebiyat tarihçiliğinde de yeni görüşler ortaya çıktı. Mukayeseli edebiyat çalışmaları ve edebiyat sosyolojisi üzerine araştırmalar çoğalarak bu istikamette edebiyat tarihlerinin yazılmasına yol açıldı. Fransa'da Thibaudet bir biyolojist gibi davranarak edebî eserlerin iç gelişmeleri ve tahlilleri üzerinde durdu. Eserin tekevvünü (genèse) tarihini yazdı. Bergson sezgiciliğine bağlı olan Thibaudet edebiyatı fikirler, zevkler, örfler ve aydın çevreleri etrafında değerlendirdi. Rus Plekhanov ve Jdanov, Marksist felsefeyi edebiyata uygulayarak edebî eseri sosyal ve ekonomik bir hadise olarak kabul ettiler.

Bütün bu teorilerin hemen hepsi yanlış veya eksik bulunarak tenkide uğramış, böylece edebiyat tarihi de yeni teorilerle zenginleşmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ve Amerika'da görülmeye başlanan "yeni tenkit" edebiyat tarihçiliğine de değişik bir ufuk açmıştır. Welles'in sistemleştirdiği bu gö-